

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ В ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ

В статье анализируется проблема социального равенства и неравенства в современных научных и философских концепциях, которые не вписываются в стиль мышления проекта Модерна. Разнообразные качества человека оказываются в большей мере обусловленными генетически, чем это считалось раньше. В природе человека заложено стремление к социальному равенству, справедливости и солидарности. Социумы, нормы взаимоотношений в которых не согласуются с природой человека, в эпоху Постмодерна оказываются неконкурентоспособными.

В статті аналізується проблема соціальної рівності та нерівності в сучасних наукових та філософських концепціях, які не вписуються в стиль мислення проекту Модерну. Різноманітні якості людини виявляються більшою мірою зумовлені генетично, ніж це вважалося раніше. В природу людини закладено прагнення до соціальної рівності, справедливості та солідарності. Соціуми, норми взаємовідносин в яких не узгоджуються з природою людини, в добу Постмодерну виявляються неконкурентоздатними.

Проблема соціальної рівності та нерівності, а також справедливості суспільних відносин, пов'язаних з цими оцінними характеристиками, завжди була актуальною в історії соціально-філософської думки. Завжди очевидною була соціобіологічна відмінність членів людського роду не лише за віком та статтю, але і за працездатністю, інтелектом, лідерськими властивостями. Але, разом з тим, людській природі також притаманні глибинні егалітарні тенденції та устремління. Тому перед суспільствами різних епох щоразу виникала проблема узгодження ієрархічних та егалітарних векторів у вибудовуванні соціальних порядків, які регулювали б взаємовідносини у тому чи іншому суспільному організмі.

Не всяка нерівність сприймалася і сприймається як несправедлива, оскільки вона може бути такою, що впливає з природних якостей, вікових, демографічних та деяких ситуативних чинників. У індивідів можуть бути різна спритність та сила під час

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

полювання, різні працездатність, продуктивно-інтелектуальна складова їхньої діяльності, лідерські якості, а також різна комбінація й поєднання всіх цих складових. І якщо суспільство оцінює результати діяльності людини по її внеску у загальні добробут та безпеку, то різниця у соціальному статусі, майні та заможності тієї чи іншої родини цілком може визнаватися колективною та індивідуальною свідомістю як справедлива.

Ідея і практика протиставлення небесного та земного, духовного та тілесного, з яких виходить християнська інтелектуальна традиція, заважали досягнути генетичну укоріненість соціальних якостей людини, у тому числі її прагнення до соціальної рівності. Концептуальний прорив у цій царині здійснили такі наукові напрями другої половини XX ст. як соціобіологія, етологія та еволюційна генетика (К.Лоренц, Р.Вільсон, Р.Докінз, Ч.Ламсден та ін.) [9, 4, 8]. Досліджували цю проблему також російські (В.Р.Дольник та ін.) [5, 6] та українські (Т.В.Гордашук, М.М.Кисельов) [2, 3, 7] вчені. Порівнюючи соціальну поведінку вищих тварин (включаючи приматів) та соціальну поведінку гомінід (предків людини – з використанням методів аналізу ДНК її залишків), а також аборигенів, які ще у XIX-XXI ст.ст. проживали й проживають на власних природних територіях, і сучасної людини (з використанням методів близнюкового аналізу), зазначені автори виявили як спільність багатьох рис соціальної поведінки сучасної людини та її предків, так і генетичну укоріненість певних соціокультурних якостей людини.

В результаті новітніх досліджень стало очевидним, що соціальна поведінка людини є продовженням соціальної поведінки тварин, закріпленої генетично, а також і таких, що набувають більш-менш довершеного вигляду в процесі навчання старшими представниками зграї, стада, групи молодих її представників. Проте у людини у період її формування виробилася істотна відмінність соціальної поведінки, котра не була притаманна більшості інших ссавців. Для майже всіх видів ссавців характерні ієрархічність та гаремний тип шлюбу. Вожак як переможець шлюбних боїв отримує все. Але не всі представники теплокровних формують гаремний тип сім'ї. Так, переважна більшість птахів утворюють парну сім'ю [9, 5]. Серед ссавців парної сім'ї дотримуються шимпанзе бонобо, пацюки, людина та деякі інші види. Парна сім'я людини відрізняється тим, що не лише чоловіки, але й жінки обирають собі шлюбного партнера.

Нагальна необхідність існування парної сім'ї у людини зумовлена особливостями її генетики. Шлюби між близькими родичами призводять до генетичним хвороб у потомства і до

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

вимирання тих родів, в яких існували такі шлюби. Внаслідок такої природно-інстинктивної заборони шлюб у всередині роду, між чоловіками-родичами зменшувалася ворожість, котра в інших видів породжувалася боротьбою за самок. Відповідно, між чоловіками виникали солідарність, взаємодопомога та взаємовиручка. Це також мало місце у випадках полювання на великого звіра, коли «бойові побратими» не лише згуртовано атакували хижаків і захищалися від їхніх нападів, але й захищали від нападів хижаків своїх товаришів. Причому, готовність прийти на захист родича у жорсткій сутичці з хижаком у людини сягає рівня автоматизованого інстинкту, чого немає в інших живих істот. Така атмосфера взаємодопомоги й солідарності у період формування суто людського соціуму сприяла також і обміну набутих навичок та зародків знань, посилювало інтелектуальну складову адаптаційних можливостей групи, посилювала її сукупну пристосовуваність, робила цю групу більш конкурентоздатною стосовно інших.

Ті риси людини, які можуть здатися у певній ситуації слабкістю у тактиці життєвої боротьби за ті чи інші ресурси, у стратегічному аспекті насправді виявляються конкурентними перевагами у змаганні різних соціумів. Згідно з принципом антропності, ймовірність домінування порядку у Всесвіті у певній пропорції переважає ймовірність існування хаосу і, відповідно до цього, ймовірність утворення складних систем у певній пропорції переважає ймовірність їх розпаду. Тому і можливе тривале існування систем, що постійно ускладнюються, набувають все більш складних структур та функцій, що сприяє виникненню спочатку життя, а згодом і розвинених соціальних систем, що вдосконалюються у взаємній конкуренції біосоціального добору. Більш конкурентоздатними в історичному процесі виявляються ті суспільства, що виробляють культуру й технологію вищого рівня.

Формування егалітарних (горизонтальних) відносин в людському суспільстві аж ніяк не означає, що владно-ієрархічні (вертикальні) відносини в ньому зникли. Справа полягає насправді лише у зміні балансу цих відносин у тому чи іншому типі суспільства.

Одним з найзначніших досягнень соціобіології, етології та етології людини полягає у порівняльному дослідженні соціальних ієрархій в популяціях ссавців та людей як одного з видів цих самих ссавців. Виявилось, що у багатьох видів ссавців вибудовуються соціальні ієрархії, які раніше вважалися дослідниками такими, що притаманні лише людям. Багато з того, що істориками та соціальними філософами сприймалося як видатне соціотворче відкриття

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

представників вищих класів – фараонів, кланів жерців, імператорів, царів, королів, видатних полководців – виявилось результатом стихійного спрацьовування механізмів самоорганізації соціальних ієрархій на основі елементарних механізмів виявлення та реалізації владних відносин, притаманних не лише людським суспільствам, але й популяціям більшості видів ссавців. В результаті певної кількості з'ясування стосунків між членами соціуму швидко встановлюється місце кожної особи в ієрархії малої групи, а також і суспільства в цілому. Інакше кажучи, ієрархічні владні відносини були притаманні нашим предкам ще до початку антропосоціогенезу. Це означає також, що ієрархічні владні відносини притаманні біологічному рівню природи людини.

У процесі антропосоціогенезу суто інстинктивні владно-ієрархічні відносини гуманізувалися, набували рис, властивих лише людині. На рівні біосоціальної природи людини поряд з владно-ієрархічними відносинами формувалися егалітарні – відносини соціальної рівності, завдяки яким активізувався людський капітал, виникали умови творчої співпраці індивідів, швидко накопичувалися культурні здобутки – як технологічні, так і соціогуманітарні. Адаптивний та творчий потенціал соціуму визначався і визначається, окрім іншого, тим чи іншим співвідношенням ієрархічних та егалітарних (вертикальних та горизонтальних) відносин. Тут можна виокремити два основні типи співвідношень ієрархічних та егалітарних відносин: по-перше, більш архаїчні, що засновані на біологічних стереотипах поведінки, і, по-друге, більш пізні, суто людські, унормовані людською свідомістю, волею, культурою, що формувалися і надбудовувалися над першими в процесі антропосоціогенезу. На архаїчному рівні соціальних взаємовідносин боротьба за владу спирається на застосування сили або погрозу (нехай і символічну) її застосування. На більш високому соціокультурному рівні боротьба за владу трансформується у змагання за лідерство, яке спирається на вміння лідера розкрити творчий потенціал якомога більшої кількості членів групи або громади і згуртувати їх на солідаристських началах. У людському суспільстві в ході його розвитку бере гору або, по-перше, архаїчна тенденція до скочування до односторонньо ієрархізованих відносин, або, по-друге, тенденція до окультуреної гуманізованої соціальної рівності, заснованої на солідаристських началах, засади якої почали формуватися ще в період антропосоціогенезу, або, по-третє, цілий спектр проміжних тенденцій між зазначеними альтернативними.

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

Більш архаїчний рівень соціальних взаємовідносин ґрунтується на біологічній природі людини, стихійно структурується констеляцією силових (або із загрозою застосування сили) взаємодій між членами соціуму, і має багато спільного з соціальною поведінкою тварин. Коли всередині суспільного організму або у сутичці між різними соціальними організмами застосовується насилля у боротьбі за владу, соціальні ієрархії встановлюються інстинктивно без особливих інтелектуально-творчих зусиль з боку лідера.

Російський дослідник Дольник, спираючись на праці західних соціобіологів та етологів, приводить аналогії між стихійною інстинктивною самоорганізацією ієрархічно-владних структур у тварин та людей. Він відзначає, що історики різних країн та часів розхвалювали організаційні здібності фараонів, царів, королів, воєначальників, не здогадуючись про те, що насильницькі владні ієрархічні структури створюються швидко й самоплинно «методом» найменшого спротиву. Будь-яка тиранія, деспотія утворюються майже миттєво в усіх країнах Стародавнього Світу. І справа зовсім не в організаційних здібностях деспотів, тиранів та сатрапів, а в напрацьованих за десятки та сотні мільйонів років механізмах самоорганізації популяцій вищих тварин, що спрацьовують і в недостатньо цивілізованих людських соціумах [6]. Така ж миттєва самоорганізація спрацьовує у новоутворених кримінальних угрупованнях. Стихійно-силова самоорганізація перших деспотій та кримінальних угруповань є досить подібною. Також подібними є відносини кримінального середовища та стихійного бізнес середовища, якщо останнє не достатньо врегульоване правовою державою, про що зазначав Р.Мертон [11].

Дольник наводить приклади подібності самоорганізації соціальних структур у тваринному світі і людському суспільстві. Так, наприклад, в Стародавньому Єгипті при пересуваннях на великі відстані під час військових походів в арміях фараонів виставлялися охоронні загони у вигляді авангарду, ар'єргарду та бокової охорони з обох флангів. Те ж саме спостерігається під час сезонних пересувань популяції павіанів з одного місця африканської савани на інше. Навколо зграї павіанів, в центрі якої знаходяться вожді (у павіанів геронтократія – очолюють зграю два або три літні павіани), самки та молодняк, з усіх боків – спереду, заду, та з обох флангів пересуваються дорослі молоді павіани, що охороняють зграю від нападів хижаків, або, принаймні попереджають про такий напад [5, с. 210-211, 238-239].

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

Коли у Середні віки у Франції великі феодалі, здебільшого герцоги, виявляли непокору королю, відмовлялися платити податки до королівської казни і споряджати лицарів до королівського війська, король видавав указ, що дозволяв селянам мати зброю. Такі дії короля робили великі селянські маси його союзниками і змінювали на його користь баланс сил між ним та великими феодалами. Дещо подібне відбувається в зграї резус-макак. Коли другий за місцем в ієрархії самець починає агресивно поводити себе стосовно до вожака зграї, то вождя подає знак до самців, що займають найнижчі щаблі в ієрархії зграї, і вони починають з великим задоволенням і жорстокістю згуртовано бити другого за ієрархією самця, виміщуючи на ньому комплекси власного приниження [5, с. 219 та ін.; 6, с.2-3].

Якщо соціальні ієрархії створюються інстинктивно та автоматично без будь-яких зусиль, то суспільство, в якому егалітарні відносини долають брутальні прояви жорстких ієрархій створюється свідомою волею і прагненням людини до культури та гуманізму. Егалітаристські тенденції у суспільному житті почали проявляти себе ще з самого початку антропосоціогенезу і тому можна твердити, що вони глибоко укорінені в природі людини на генетичному рівні і закріпилися в процесі біосоціального добору як більш конкурентоздатна модель суспільних відносин. Егалітаристська тенденція, як вже зазначалося, не існує у чистому вигляді у відриві від ієрархічної, а надбудовується над нею. У демократичному суспільстві панує дух творчої солідарності й законслухняності більшості громадян. Якщо ж незначна меншість осіб порушує правила співжиття, до них застосовується примусовість законодавства, що втілює собою елементи ієрархічних суспільних відносин.

Разом з тим, необхідно констатувати факт, що в історії людства, як і в доісторичний період в житті конкретних соціальних організацій проявлялася то одна з моделей самоорганізації соціуму – владно-вертикальна, авторитарна чи, навіть, тоталітарна, то інша, – егалітаристсько-горизонтальна, солідаристська. Ці дві основні моделі самоорганізації суспільства у дещо іншому контексті охарактеризувала Р.Бенедикт, спираючись на результати багаторічних польових культурно-антропологічних досліджень. Вона виокремлювала дві основні групи суспільств – суспільства з високою синергією та суспільства з низькою синергією. У суспільствах з високою синергією боги є люблячими та доброзичливими. У таких суспільствах якщо хтось один або невелика група людей досягли життєвого успіху, то цей успіх і добробут розповсюджується і на всіх членів соціуму; всі починають жити краще. У суспільствах з низькою

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

синергією боги жорстокі та караючі, люди живуть у постійному страху не вижити. І якщо хтось один, або невелика група осіб досягли життєвого успіху, покращивши власний добробут, то це стає можливим у такому соціумі лише за рахунок неуспіху або зубожіння інших членів [10, с.134 та ін.]. Концепцію Р.Бенедикт про суспільства з високою та низькою синергією розвинув далі А.Маслоу. А.Маслоу вважав, що сучасні йому суспільні відносини (у США у 1972 р.) на п'ятдесят відсотків є суспільством з високою синергією і на п'ятдесят відсотків – суспільством з низькою синергією [10, с. 134 та ін.]. У суспільстві з високою синергією, на думку А.Маслоу, має бути велика кількість самореалізованих особистостей, у яких головною є потреба творити й спілкуватися з іншими творчими особистостями.

З часів палеоліту, коли у первісних людей почали формуватися соціокультурні егалітарні відносини, на терені планети співіснували і, водночас, конкурували два основних типи соціумів з переважно архаїчними ієрархічними відносинами (суспільства з низькою синергією) і з більш передовими егалітарними солідаристськими відносинами (суспільства з високою синергією). Суспільства з високою синергією більшою мірою сумісні з природою людини і більш привабливі, ніж суспільства з низькою синергією. Саме у суспільствах з високою синергією здійснювалися основні інноваційні прориви у розвитку людства.

З початком неолітичної революції (10-12 тисяч років тому) і формуванням аграрної культури до часу виникнення класових цивілізацій (5-6 тисяч років тому) був безкласовий доісторичний період у житті людства, коли не було експлуатації людини людиною та надмірної соціально-економічної нерівності. Трипільська культура була першою орною землеробською культурою (на відміну від культур зрошувального землеробства в басейнах великих річок – Нілу, Тигру, Євфрату і т.п.), де ще не існувало класової нерівності й класової держави. В суспільстві Трипільської культури ще не було відділення землеробства від скотарства, ремесла від сільського господарства і розумової праці від фізичної. У цей період у суспільних відносинах Трипільської культури була лише природна нерівність між людьми, але не було ще несправедливої соціально-економічної нерівності.

Виникнення перших аграрних цивілізацій зрошувального землеробства біля великих річок – Давньоегипетської (вздовж Нілу), Месопотамської (між Тигром та Євфратом), Давньоіндійської (вздовж Інду та Гангу), Давньокитайської (вздовж Янцзи та Хуанхе) супроводжувалося завойовницьким об'єднанням первісних протодержав у великі держави, встановленням класових

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

експлуаторських відносин, що призводило до насильницького встановлення принизливої для більшості людей несправедливої соціальної нерівності.

З виникненням класових держав, що втілювали класове насилля, у суспільній свідомості цих соціумів відбулося певне роздвоєння: з одного боку, моральнісна та морально-правова регуляція забезпечувала існування суспільних відносин, які відчувалися несправедливими більшістю індивідів тогочасного соціуму, з іншого боку, у колективній моральнісній на правовій свідомості з більшою або меншою силою проявлялося прагнення відновити суспільний устрій, в якому переважала б первісна природна соціальна рівність, котра була в минулому. Шлях у майбутнє спримався як повернення у минуле, у Золотий Вік, у той час у минулому, коли люди жили в злагоді між собою та з богами, і не було принизливої соціальної нерівності.

Протягом майже всієї історії людства у колективній свідомості поряд з усвідомленням необхідності підтримувати встановлений панівним законом класовий порядок існувало прагнення створити такий справедливий соціальний порядок, який більшою мірою відповідав би глибинній природі людини, що сформувалася ще в період антропосоціогенезу.

В V ст. до н.е. у «вісьовий час» (К.Ясперс) [12, с.32-49] в полісах Стародавньої Греції встановилася демократія. Хоча вона і була обмеженою, рабовласницькою, однак взаємовизнання вільними громадянами соціальної рівності, взаємна повага один до одного і почуття солідарності сприяли творчій комунікації у суспільстві та неймовірному злету культури, мистецтва та науки. В цей же час сформувалася мораль як регулятор суспільних відносин, а разом з нею й етика як рефлексія й узагальнення морально зорієнтованої поведінки людей; це відбулося приблизно одночасно в трьох досить віддалених одна від одної країнах Стародавнього Світу – Індії, Китаї та Греції. У кінцевому підсумку, соціальна рівність мала наслідком суттєве піднесення творчого потенціалу та підвищення конкурентоздатності данного соціуму.

У підвалинах християнського світогляду закладено базове уявлення про протистояння земного та небесного, плотського та духовного. Ідея про дуалізм світла та темряви, духу та матерії була притаманна ще Зороастризму і сприйнята середньовічним християнством. Протиставлення духовного, жертвовного, з одного боку, і плотського, егоїстичного – з іншого, сприяло аскетичними практикам середньовіччя і більш пізніх часів, і, водночас, слугувало

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

обґрунтуванням особливої, освяченої «вищими силами» місії служителів церкви та представників вищих соціальних страт, що отримали владу нібито від Бога, виправдовуючи тим самим соціальну нерівність.

Християнство проголосило рівність перед Богом і панів і рабів, і, разом з тим, заявило що влада панівних класів дана від Бога, і якщо немає справедливості на Землі, то вона є у Царстві Небесному.

У добу Відродження в містах-республіках Італії посилювалися демократичні тенденції і відбулося значне піднесення культури, створені шедеври мистецтва світового значення. Демократичні тенденції Відродження продовжив Протестантизм, котрий проголосив принципову рівність всіх віруючих у їх можливості самостійно оволодівати глибинним змістом Святого Письма, об'єднуючись для цього в групи. Такі групи самоутворювалися віруючими знизу на рівноправній основі завдяки спільному прагненню осягнути Слово Боже. Зазначена революція у духовній сфері сприяла подальшому становленню рівноправного громадянського суспільства, виробленню і втіленню у практику суспільних відносин проекту Просвітництва.

В добу Просвітництва сформувався потужний ідейний запит на соціально-правову рівність всіх членів цивілізованого соціуму, що у подальшому сприяв становленню демократії та формуванню громадянського суспільства. Це врешті-решт призвело до Великої Французької Революції, завоювання незалежності Сполученими Штатами Америки і прийняття конституцій та інших правових документів зазначеними країнами, що офіційно проголошували рівність всіх громадян перед законом.

В результаті низки суспільних подій, що охоплювали революції, реформи і т. ін., у цивілізованих країнах світу у другій половині ХХ ст. склалося громадянське суспільство, засноване на ідеях демократії та соціальної рівності. Важливим показником справедливості суспільства є різниця в рівні доходів бідних та багатих, яка є незначною у цивілізованих країнах і відчутною, навіть критичною, в деяких інших країнах. Причиною успіхів громадян цивілізованих країн у боротьбі за соціальну рівність стало не лише їхнє прагнення до встановлення соціальної справедливості, але й висока конкурентоздатність демократичних соціумів, завдяки людському капіталу, заснованому на довірі та солідарності.

Висока конкурентоздатність та солідарність, що характерні для демократичного соціуму, зумовлені тим, що почуття соціальної справедливості притаманно природі людини і має свої витoki не лише в епоху «Золотого віку» доби неоліту, але й сягає періоду формування

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

людини як такої принаймні у середньому палеоліті, а можливо і в ще більш ранні часи.

Однак, в ситуації Постмодерну відбувається певна переоцінка критеріїв соціальної рівності та, відповідно, нерівності. Значну роль у цьому відіграли, окрім іншого, соціобіологія та етологія. Виходячи з інноваційних ідей цих наукових напрямків по новому сприймається проблема генезису соціальної рівності в процесі формування людини.

Однак, в ситуації Постмодерну відбувається певні процеси у суспільстві, що знижують стандарти демократії. Якщо у 60-х – 70-х рр. XX ст. у цивілізованих країнах більш-менш добре спрацьовував механізм представницької демократії, коли депутати парламентів здебільшого виконували передвиборні обіцянки, а виборці мали можливість відкликати депутата, який не виконував своїх обов'язків, то пізніше все частіше й частіше почали виникати ситуації, коли найважливіші суспільні проблеми вирішувалися кулуарно під тінювим контролем великих корпорацій, що активно використовували у власних цілях лобізм, маніпулюючи до того ж масовою свідомістю за допомогою засобів масової інформації (ЗМІ).

Шведські соціальні філософи А.Бард та Я.Зодерквіст вважають, що ця тенденція свідчить про виникнення явища так званої нетократії – влади через мережу політико-економічних та культурних зв'язків, коли важливі політичні рішення виробляються та приймаються всередині ексклюзивних груп. [1, с.35, 41]. Демократія таким чином трансформується в плюрархію, сутність якої полягає в тому, що кожний учасник вирішує за самого себе, проте не може вирішувати за інших; це означає ще й те, що жодне питання не може бути вирішене від імені більшості, тому що більшість не може примусити меншість виконувати прийнятні для більшості закони та рішення [1, с. 41]. Трансформація суспільства від капіталістичного до нетократичного відбувається, згідно з А.Бардом та Я.Зодерквістом, поступово. Буржуазія та пролетаріат замінюються на вищий нетократичний клас та нижчий клас комсьюмтеріат, назва якого походить від слова to consume – споживати. Якщо вищий клас формується на базі ексклюзивних зв'язків, знань та комунікацій, то нижчий клас – на базі споживання благ, а не в зв'язку з процесом виробництва цих благ, оскільки основною проблемою сучасного інформаційного суспільства з автоматизованим виробництвом є не саме виробництво, а збут товарів, що мають бути спожиті користувачами благ. Але більшість товарів, що виробляються у сучасному суспільстві призначені для задоволення не базових потреб людини, а різноманітних «додаткових» потреб – потреб розвитку,

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

дозвілля тощо. Виробнику необхідно привернути увагу споживача, а це можна зробити через за допомогою реклами через посередництво мереж комунікацій – телебачення, інтернет і т. п. Привенути ж увагу до себе можна лише запропонувавши щось ексклюзивне [1, с. 49]. Увага в мережі набагато цінніший ресурс ніж гроші, гроші є результатом уваги, а не навпаки; увагає єдиною твердою валютою віртуального світу [1, с. 99].

На думку О.Барда та Я.Зодерквіста, ЗМІ стають одним з основних інструментів навмисної деформації демократії, здійснюючи однобічно заангажовані компанії по викриттю нібито несумлінних дій політиків, підриваючи тим самим значення інституту виборної демократії в очах виборців. Основні претензії, що висуваються до політиків стосуються підтасовки голосів виборців під час виборчої компанії та ухилення від сплати податків [1, с. 36]. Насправді політики стають все більш залежними від медіамагнатів, які водночас є, як правило, власниками й основних транснаціональних корпорацій. Внаслідок цього все менше число виборців, що розчаровуються в політиці й політиках, приходять на кожні наступні вибори. Для справи розвитку демократії цей процес є несприятливим, оскільки політики обираються народом, а власники медіакорпорацій народом не обираються [1, с. 38], хоча основні суспільні питання вирішуються під їхнім контролем шляхом маніпуляцій суспільною думкою через самі ж ЗМІ. Разом з тим ці корпорації та пов'язані з ними медіамагнати підтримують міф про непорушність демократії для прикриття зазначеної маніпуляції.

Маніпулювання свідомістю переважної частини членів соціуму є важливим інструментом влади. Це вже добре усвідомлювали Г.Лебон та Г.Тард ще наприкінці XIX – початку XX століть, які зазначали, що ЗМІ забезпечують своєрідний інженеринг згоди, використовуючи зорові образи («несвідомий зір»), маніпуляцію задалегідь заангажованим контекстом, методами напівправди тощо [1, с. 48]. В добу ж Постмодерну, в умовах існування величезної кількості каналів інформації, найефективнішим засобом маніпуляції є нагромадження інформації, елементи якої ніяк не пов'язані між собою, або, інакше кажучи, надлишок інформації без будь-якого контексту; зацікавлені владні групи зливають на аудиторію інформацію, що збиває з пантелику з метою забезпечення секретності певного суттєвого знання [1, с. 45]. В сучасних умовах нове знання швидко застаріває; чим більше людей ним володіють, тим швидше воно втрачає свою цінність; тому перевагу матиме той, хто здатний виробляти ексклюзивне знання, яке полягає в тому, як пов'язати між

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

собою інші види знання [1, с. 97]. У плюрархічному суспільстві люди самі приймають рішення, при цьому нетократична влада полягає в контролі у розумінні того, які будуть наслідки альтернативних рішень [1, с. 97].

Серед методів знецінення демократії використовуються і різноманітні політтехнології. Якщо у громадськості дозріє якась актуальна суспільно важлива проблема, і вона, спробує через ЗМІ або мережі інтернет виробити концептуальне бачення проблеми та обговорити способи її вирішення, то одразу у відповідник комунікативних мережах може з'явитися альтернативне обговорення цієї ж проблеми, яке буде спростовувати перше. Якщо ж громадськість спробує донести важливу для суспільства проблему до більш широких верств населення, то вона може стикнутися з підступними способами протидії цій ініціативі за допомогою так званих неурядових організацій. Поруч з мітингом громадськості з назрілих суспільних проблем як правило організовується контрмітинг яких-небудь «неурядових організацій» – профсоюзу конторських службовців або асоціації юристів [1, с. 39].

Для сучасної владної ієрархії головним завдання стає не одержання прибутку, а попередження соціальних заворушень [1, с. 61]. Надавши робітникам право на страйк, буржуазія отримала монополію на владу [1, с. 66]. Але поряд з цим, у сучасному соціумі все сильніше виявляються тенденції до встановлення нетократичного способу управління суспільним життям, споживацьке суспільство з автоматизованим виробництвом стає все більш мозаїчним, розділеним на гендерні групи та меншини, тому все складніше низам об'єднуватися за соціально-економічними ознаками. Найбільш технологічно підготовлені особи працюють на транснаціональні корпорації через інформаційні мережі і все частіше ухиляються від сплати податків, що підриває базу для соціального забезпечення й пенсійну систему практично всіх держав. Це утворює підґрунття для згадуваної вище плюрархії, що відкидає ієрархію, роль держави у суспільстві і створює передумову для мерітократії або влади найкращих [1, с. 68]. Якщо за допомогою терміна «нетократія» О.Бард та Я.Зодерквіст звертають увагу на механізм утворення нового типу влади, то термін «мерітократія» вказує не те коло персон, які уособлюють цю владу. Представники мерітократії – найбільш творчі особистості, які власним талантом досягли вершини суспільної влади завдяки найексклюзивнішим мережам комунікації. Їхнє право на владу є природнім та заслуженим власною працею й талантом, і тому ніхто стосовно них не зможе пред'явити жодних претензій щодо

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

незаконності їхньої влади. Консьюмтеріату не просто буде протестувати проти влади мерітократії. Оскільки талановиті лідери протесту будуть залучатися до групи кращих, і соціальні низи завжди будуть відчувати брак лідерів протесту [1, с. 69].

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновок, що концепція мерітократії О.Барда та Я.Зодерквіста як і соціобіологічні концепції стосовно певної генетичної зумовленості психологічних характеристик людини, що мають моральне значення, виходять за межі проекту Модерну і дають можливість аналізувати явища соціальної дійсності, на які раніше не звертали уваги.

Таким чином, в природі людини закладено багато різних якостей, серед яких переважають прагнення до соціальної рівності, альтруїзму, солідарності. В добу становлення перших держав в історії людства формуються ієрархічні суспільні відносини, встановлюється несправедлива соціальна нерівність, що була певним відступом від генетично закріпленого в людині почуття гідності та соціальної рівності. Наприкінці XX - початку XXI століть у цивілізованих країнах світу зростає роль особистісного начала людини як у процесі виробництва, так і в суспільних відносинах. Соціуми, в яких на перший план виходять солідаризм та горизонтальні соціальні зв'язки, виявляються більш конкурентоздатними, ніж соціуми з жорсткими ієрархічними владними відносинами.

Посилання

1. Бард А., Зодерквіст Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. – СПб, Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 352 с.
2. Гардашук Т.В. Концептуальні параметри екологізму. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2005. – 200 с.
3. Гардашук Т.В. Этология в системе наук. – К.: Наукова думка, 1991. – 128 с.
4. Докинз Р. Эгоистичный ген. – М.: Мир, 1993. – 318 с.
5. Дольник В.Р. Непослушное дитя биосферы. Беседы о поведении человека в компании птиц, зверей и детей. Издание 4-е дополненное. – СПб.: ЧеРо-на Неве, Петроглиф. – 2004. – 352 с.
6. Дольник В.Р. Естественная история власти //ethology.ru/library/?id=62
7. Кисельов М.М. Етичний контекст сучасної науки //Теоретичні проблеми сучасної етики. – Полтава: ПНТУ імені В.Г.Короленка, 2012. – С.57-140.

III. Прикладні аспекти інноваційної парадигми

8. Ламсен Ч. Нуждается ли культура в генах? : Lumsden C.J. Does Culture Need Genes? //Ethology and Sociobiology. 1989. N 10. P. 11-28. Пер. И.П.Меркулова. – filos.historic.ru/books/item/foO/sOO/zOOOO987/index.shtml
9. Лоренц К. Агрессия (так называемое зло). – М.: Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 272 с.
10. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. – М., 1999.
11. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 873 с.
12. Ясперс К. Истоки истории и ее цель //Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Издательство политической литературы, 1991. – С. 28-286.

Ya. V. Lyubiv. Problem of social inequality in philosophical of Postmodern

In article is analysed problem of social equality and inequality in modern scientific and philosophical theories, which not correspond to the style of thinking of the project of Modern. Various qualities of man are more conditioned genetically as it assumed before. In nature of man is installed the aspiration to social equality, justice and solidarity. Social organisms, which norms of interrelations between people are not in accordance with the nature of man, become not competitive in epoch of Postmodern.

Т.М.Кармадонова

РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ІННОВАЦІЙ В АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто необхідність впровадження інновацій у сфері освіти. Охарактеризовано важливість інноваційних навчальних процесів. Визначено основні гуманітарні інновації у вищій школі в контексті формування, розвитку та адаптації особистості до навчального процесу.

Ключові слова: гуманітарні інновації, адаптація, соціалізація, стрес-менеджмент.